

Modern Criminal Law requires a certain revision from the point of view of the intensification and modernization of the prevention of crimes, especially those whose commission constitutes the economic basis of organized crime and is directly related to corruption.

Key words: *transboundary, transnationality, smuggling, state border, transnational crime.*

УДК 343.92

Бабенко А. М.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права,
Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті розглянуто географію злочинності як складову науки кримінології, що визначає кількісно-якісні параметри та особливості злочинності у різних територіально-просторових системах. Досліджено окремі категорії географії злочинності в контексті їх формування в окремих наукових школах кримінології в Україні та зарубіжних країнах. Доведено значення географії злочинності для формування моделей і критеріїв ефективності профілактики злочинів у територіально-просторових системах.

Ключові слова: *кримінологія, географія злочинності, територіально-просторова система, кількісно-якісні параметри злочинності, ефективність профілактики злочинів.*

Постановка проблеми. Сучасний стан наукового знання про злочинність, її детермінацію та особу злочинця є надзвичайно великим, однак, і такий, що не повною мірою задовольняє потреби теорії і практики запобігання злочинності. Універсальність кримінології полягає в тому, що вона є міждисциплінарною наукою і у вивченні свого об'єкта часто запозичує знання з інших наукових галузей. Саме кримінологія здатна синтезувати найсучасніші знання з різних наук і об'єднати їх у справі запобігання злочинності. У теперішній час вивчення проблем злочинності у вітчизняній кримінології проводиться у різних напрямках, які представлені багатьма науковими школами.

Актуальність дослідження. Одним із магістральних, **найактуальніших** та перспективних напрямків сучасних досліджень вважається вивчення географії злочинності і похідних від неї

окремих теорій, у межах: регіональних особливостей злочинності, її територіальних відмінностей, топографії злочинності, міської та сільської злочинності і т. ін. Серед багатьох підходів осмислення феномена злочинності найдавнішим і найуніверсальнішим напрямком вважається дослідження у рамках географії злочинності. На сучасному етапі розвитку кримінологічної науки вивчення географії злочинності стало обов'язковим атрибутом будь-якого наукового дослідження. Це й не випадково, оскільки географія злочинності дозволяє у зручній формі виявляти практично всі кількісно-якісні параметри та особливості злочинності у різних територіально-просторових системах і наглядно демонструвати отримані результати у вигляді картограм, схем, гістограм і т. ін. На цьому тлі вважаємо за доцільне дослідити деякі актуальні теоретико-практичні надбання стосовно знань та можливостей у дослідженні географії злочинності. Наведене обумовило обрання теми дослідження, а звідси і визначення його **мети та завдання**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі питання аналізу географії злочинності не висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Вказаною проблематикою займалися: Бабенко А. М., Богатирьов І. Г., Батиргарєєва В. С., Голіна В. В., Денисова Т. А., Денисов С. Ф., Джужа О. М., Долгова А. І., Закалюк А. П., Кальман О. Г., Кулик О. Г., Литвинов О. М., Ростов К. Т., Шакур В. І., Філонов В. П. та ін. Разом з цим на сучасному етапі розвитку кримінології і новітніх розробок у сфері географії, картографії і т. ін., практика протидії злочинності не враховує всіх знань та можливостей інформаційно-аналітичного характеру, які може надавати географія злочинності.

Виклад основного матеріалу. Перші комплексні дослідження «географії злочинності» представлені прізвищами француза Андре-Мішеля Геррі (1833, 1864) і бельгійця Адольфа Жака Кетле (1835). Наприклад, Геррі А. доводив, що у Франції найчастіше злочини проти особи вчиняються на півдні (4,9 на 100 тис. населення), ніж на півночі (2,7) або в центрі (2,8). Між тим злочини проти власності частіше вчиняються на півночі (4,9), ніж на півдні (2,3). На підставі зібраних та проаналізованих кримінально-статистичних даних за період з 1825 по 1830 р. Кетле А. наніс

на карту Франції дані про розподіл злочинності по країні. Відмінності в інтенсивності злочинності в різних районах він відніс на рахунок неоднакової щільності населення, різниці в рівні життя та освіти населення. Різницю в інтенсивності злочинності в окремих районах Кетле А. пов'язував з моральним рівнем населення та з різницею в поведінці потенційних жертв [1; 2; 3; 4, с. 203–204]. Детальне вивчення досліджень Ломброзо Ч. дає підстави стверджувати, що його з впевненістю можна віднести до одного із засновників досліджень географії злочинності та такого похідного від неї напрямку, як регіонального напрямку дослідження злочинності в кримінології. Так, Ломброзо Ч. (у 1876 р.) на матеріалах кримінальної статистики багатьох країн світу – Європи, США, Росії та Африки за тривалий період часу дослідив закономірності географії злочинності, її кількісні та якісні особливості, вплив на злочинність певних факторів, таких як метеорологічних та кліматичних, пори року, температури, раси (національності), щільності (концентрації) населення, цін на харчування, інших соціально-економічних та демографічних факторів [5, с. 47, 57]. Усього за результатами свого дослідження Ломброзо Ч. виявив близько 100 факторів, які обумовлюють злочинність на певних територіях і які одночасно є причинами відмінностей у рівнях злочинності.

У роботах Ломброзо Ч. ми вперше зустрічаємо класифікацію територій за способом виробництва; саме він помітив відмінності в рівнях злочинності між промисловими, промислово-аграрними та аграрними округами [5, с. 93–94]. Відмінності в показниках злочинності вчений наводив у зручній для сприйняття формі – у вигляді таблиць, графіків та діаграм [5, с. 57–60, 91–94, 104, 117–118].

На матеріалах кримінальної статистики окремих округів Франції за період з 1823 по 1878 рр. про вбивства та крадіжки Ломброзо Ч. продемонстрував стійкі відмінності між сільською та міською злочинністю. Уперше в кримінології Ломброзо Ч. вдалося виявити територіальні центри злочинності, специфіку її географії, регіональні особливості територіальної розповсюдженості окремих видів злочинності – порушень громадського порядку, вбивств, завдання тілесних ушкоджень, крадіжок, шахрайств,

згвалтувань тощо [5, с. 58–59]. Пізніше подібну роботу провели Берджес Е. та Шоу К., які на прикладі районів міст США вивели «теорію концентричних кругів» і концепцію «градаційних тенденцій» [6, с. 150]. На початку першої половини ХХ сторіччя вагомий внесок у вивчення географії злочинності зробили американські вчені Кліффорд Шоу, Генрі Маккей, англійці Стюарт Лотье, Роланд Чільтон, німці Йоахим Хельмер, Кельвін Шмід, Герольд та Ганс Швінд та ін. Ці автори на матеріалах окремих регіонів своїх країн вирішували практичні проблеми дослідження особливостей просторово-часового розподілу злочинності (девіантної та делінквентної поведінки) і вдосконалення на цій основі регіонального й міського планування, а також організації поліцейської діяльності з протидії злочинності [7, с. 15–16; 8, с. 3–7].

Вагомий внесок у вивчення географії злочинності і її регіональних особливостей зробив відомий український учений Шакун В. І., якого можна визнати одним з найяскравіших представників регіонального підходу в кримінології. Наприкінці ХХ століття світ побачив фундаментальні праці цього відомого вченого. Серед найбільш вагомих і ґрунтовних його досліджень можна виділити дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук та окремі роботи, присвячені вивченню злочинності в урбанізованому середовищі та урбанізованих структурах: «Модель і критерії ефективності профілактики злочинів у великих містах України та за кордоном» (Київ, 1995 р.) [9], «Інфраструктура міста і злочинність» (Київ, 1996 р.) [10], «Урбанізація і злочинність» (Київ, 1996 р.) [11]. В опублікованій у 2003 р. монографії «Суспільство і злочинність» (Київ, 2003 р.) на основі статистичних даних про стан злочинності в Україні Шакуном В. І. наведено дані щодо стану та основних тенденцій злочинності в регіонах країни за 1992–2002 рр. [12, с. 727–735].

Заслужують на увагу й результати досліджень інших українських учених. До речі, у 1994 р. на основі аналізу статистичних даних про злочинність у регіонах України за 1972–1993 рр. Кулик А. Г. та Бобир В. І. виявили суттєві відмінності в коефіцієнтах злочинності між східними, західними та центральними регіонами країни. Вченими також були помічені суттєві відмінності в структурному розподілі злочинності між різними регіонами країни [13, с. 30–33, с. 174–185]. У ході подальших досліджень

тенденцій і закономірностей злочинності та окремих її видів Кулик А. Г. у роботі «Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання» (2011 р.) не обійшов увагою й проблеми особливостей територіальної розповсюдженості злочинності між регіонами країни [14, с. 41–48].

Значну увагу вивченню географії злочинності приділяла Батиргарєєва В. С. У своїй фундаментальній праці, присвяченій дослідженню феномена рецидивної злочинності, вчена аналізувала географію та топографію рецидивної злочинності, географію структурного розподілу рецидивної злочинності, географію інтенсивності та злочинної активності рецидивістів тощо [15, с. 178–186].

У науковій літературі географія злочинності визнається як така, що займається проблемами просторово-часового розподілу девіантності, делінквентності і злочинності (місця злочинів, місця проживання злочинців) у світі, частинах світу, у державах, великих містах, портових містах, міських районах (наприклад, у районах хрущоб) і у сільській місцевості. Вона також вивчає проблеми наявності відчуття безпеки, наприклад, питання страху населення перед злочинністю, проблему ставлення до юстиції, ризику стати жертвою злочинів. Вона вивчає вплив соціальної структури того або іншого району на рівень і характер злочинності, встановлює межі і напрямки переміщення злочинців (від місця проживання до місця злочину і шляхи повернення), вивчає регіональні відмінності у реакціях на злочинність [4, с. 202]. Географія злочинності вивчає просторово-часовий розподіл криміногенної обстановки на декількох ієрархічних рівнях: по-перше, на локальному (на рівні вулиці або району); по-друге, на регіональному (на рівні окремих елементів соціально-поселенських територіально-просторових одиниць – область, місто, село); по-третє, на глобальному рівні (рівень злочинності вивчається у різних країнах світу). Такий підхід дозволяє виявляти, з одного боку, загальні причини злочинності, які функціонують у світі, конкретній країні, у певних соціальних, економічних і географічних зонах, з іншого боку, регіональні особливості злочинності і її причини [16, с. 26]. Отже, категорію «географія злочинності» можна визнати універсальною і такою, що об'єднує у собі всі

терміни, які до неї нами розглядаються елементами нижчого порядку. Більше того, наукова категорія «географія злочинності» є історично сформованою, перевіреною практикою і такою, що довела свою теоретико-практичну значущість.

Дослідження проблематики географії злочинності у теперішній час набуло значного розвитку в США, Німеччині, Росії та інших країнах світу, в Україні на сьогодні відсутня загальновизнана концепція дослідження регіональної злочинності. У зарубіжних країнах, наприклад, щорічно виділяються багатомільйонні фінансові ресурси на подібні дослідження. Цією проблематикою займаються цілі науково-дослідні інститути. Багато в чому стабільність правопорядку в розвинених країнах досягається завдяки систематичному моніторингу змін стану злочинності у всіх частинах країни, шляхом відстеження закономірностей у змінах географічної картини злочинності. Важливість отримання знань про зміни в географії злочинності обумовлюється необхідністю підтримання правопорядку в країні. Такі знання мають не лише кримінологічне, а й велике соціальне та економічне значення. Оскільки територіальний розподіл злочинності є індикатором небезпеки, то він є барометром якості життя в населених пунктах; географія злочинності також враховується під час визначення вартості житла у районах міста; зазначена інформація слугує матеріальною складовою для ринку страхових компаній і т. ін.

За допомогою правильного використання сучасних географічних технологій правоохоронні органи України можуть вирішувати різні тактичні та стратегічні завдання з аналізу та протидії злочинності. По-перше, кримінологічні карти можуть використовуватися як інструмент аналітичної діяльності керівниками підрозділів поліції. Саме картографічна інформація дозволяє виявити взаємозв'язки між різними кримінологічними факторами (кримінальними, економічними, демографічними і т. ін.), відстежити систематичність злочинної діяльності, зафіксувати тривалість існування на карті тієї або іншої «кримінальної точки», виявити часові коливання статистичної інформації. По-друге, електронні кримінологічні карти можуть допомагати підтвердити або спростувати криміналістичні версії щодо використання злочинцями одних і тих же маршрутів пересування, способів вчинення злочинів,

місця проживання та схожості типів жертв вчинених злочинів. Потрете, електронні карти дозволяють робити висновки про результативність роботи територіальних підрозділів поліції, точніше здійснювати управління поліцейськими підрозділами, диференційовано підходити до планування заходів протидії злочинності. За змінами інтенсивності злочинності певних видів у тій або іншій територіально-просторовій системі, керівництво отримує цінну інформацію щодо ефективності роботи підлеглих; отримує можливість оперативно реагувати на негативні зміни у стані злочинності на конкретних ділянках; більш гнучко координувати розподіл кадрових та технічних ресурсів між окремими районами міста залежно від змін оперативної обстановки.

Висновки.

1. Категорію «географія злочинності» можна визнати універсальною і такою, що об'єднує у собі всі терміни, які до неї нами розглядалися елементами нижчого порядку. Наукова категорія «географія злочинності» є історично сформованою, перевіреною практикою і такою, що довела свою теоретико-практичну значущість.

2. Стабільність правопорядку в розвинених країнах світу досягається завдяки систематичному моніторингу змін географії злочинності у всіх частинах країни, шляхом відстеження закономірностей у змінах географічної картини злочинності на рівні вулиці, району, міста (селища), регіону (області) або країни.

3. Географічна інформація дозволяє виявити взаємозв'язки між різними кримінологічними факторами (кримінальними, економічними, демографічними і т. ін.), відстежити систематичність злочинної діяльності, зафіксувати тривалість існування на карті тієї або іншої «кримінальної точки», виявити часові коливання статистичної інформації.

4. Електронні кримінологічні карти можуть допомагати підтвердити або спростувати криміналістичні версії щодо використання злочинцями одних і тих же маршрутів пересування, способів вчинення злочинів, місця проживання та схожості типів жертв вчинених злочинів.

5. Електронні карти дозволяють робити висновки про результативність роботи територіальних підрозділів поліції, точніше

здійснювати управління поліцейськими підрозділами, диференційовано підходити до планування заходів протидії злочинності.

Список використаних джерел

1. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ... д-р юрид. наук: спец. 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515 с.
2. Кетле А. Социальная физика, или Опыт исследования о развитии человеческих способностей / под. ред. [и с предисл.] Русова А. Киев: Киевс. коммерч. ин-т, 1911–1913.
3. Кетле А. Социальная система: законы ею управляющие / пер. с фр. кн. Шаховской Л. Н. Санкт-Петербург: Н. Полякова и К, 1866. 311 с.
4. Шнайдер Г. Й. Криминология / под общ. ред. и с предисл. Иванова Л. О. Москва: Прогресс–Универс, 1994. 504 с.
5. Ломброзо Ч. Преступный человек / пер. с итал. Гордона Г. И. Москва: Мидгард, 2005. 877 с.
6. Шур Э. М. Наше преступное общество (социальные и правовые источники преступности в Америке / пер. с англ. Неподаева Ю. А.; с предисл. и под ред. Кудрявцева В. Н. Москва: Прогресс, 1977. 326 с.
7. Корниенко А. В. Криминологическая характеристика и предупреждение преступности в регионе (по материалам Брянской области): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Рязань, 2005. 206 с.
8. Гладких В. И. Региональные особенности преступности в крупных и сверхкрупных городах и ее предупреждение органами внутренних дел: монография. Москва: ИЭП, 1999. 157 с.
9. Шакун В. І. Модель і критерії ефективності профілактики злочинів у великих містах України та за кордоном: навчально-практичний посібник. Київ: Вид-во Української академії внутрішніх справ, 1995. 32 с.
10. Шакун В. І. Інфраструктура міста і злочинність: навчально-практичний посібник. Київ: Вид-во Української академії внутрішніх справ, 1996. 19 с.
11. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність: монографія. Київ: Видавництво Української академії внутрішніх справ, 1996. 256 с.
12. Шакун В. І. Суспільство і злочинність: монографія. Київ: Атіка, 2003. 784 с.
13. Кулик О. Г., Бобырь В. И. Общая тенденция преступности в Украине в 1972–1993 гг. и прогноз в ближайшие годы. *Бюллетень законодательства и юридической практики Украины*. 1994. № 2. С. 5–37; 134–185.
14. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 288 с.

15. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.

16. Немерюк Е. Е., Банников А. Ю., Маслов Н. В. География преступности несовершеннолетних (на примере Приволжского федерального округа). *Географический вестник*. 2014. № 2 (29). С. 26–33.

Бабенко А. Н.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ГЕОГРАФИИ ПРЕСТУПНОСТИ: НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

В статье рассмотрена география преступности как составляющая науки криминологии, определяющая количественно-качественные параметры и особенности преступности в различных территориально-пространственных системах. Исследованы отдельные категории географии преступности в контексте их формирования в отдельных научных школах криминологии в Украине и зарубежных странах. Доказано значение географии преступности для формирования моделей и критериев эффективности профилактики преступлений в территориально-пространственных системах.

Ключевые слова: криминология, география преступности, территориально-пространственная система, количественно-качественные параметры преступности, эффективность профилактики преступлений.

Babenko A. M.

ACTUAL PROBLEMS OF GEOGRAPHY OF CRIME STUDYING: SOME ISSUES, CONCERNING THEORY AND PRACTICE

The article deals with the geography of crime as a component of the science of criminology, which determines quantitative and qualitative parameters and peculiarities of crime in different geographical and spatial systems. Separate categories of the geography of crime in the context of their forming in separate scientific schools of criminology in Ukraine and in foreign countries were investigated. The importance of the geography of crime for the forming the models and criteria of the effectiveness of crime prevention in territorial and spatial systems is proved.

The category «geography of crime» can be considered to be universal and one that includes all the terms that we regarded to be the elements of lower level. Scientific category «geography of crime» is a historically established, proven on practice and one that has proven its theoretical and practical importance. It is pointed out, that stability of Law and Order in the developed countries of the world is achieved through systematic monitoring of changes in geography of crime in all parts of the country, by monitoring the patterns in the changes of geographical picture of crime at the level of street, district, city region or country.

Key words: criminology, geography of crime, territorial and spatial system, quantitative and qualitative parameters of crime, effectiveness of crime prevention.